

Poezija jana labata

vičazoslav hronjec

Iz prve poratne generacije slovačkih vojvodanskih pesnika, koja je počela da objavljuje početkom pedesetih godina, u prvi plan su izbili samo dvojica — Jan Labat i Mihal Babinka. Labat u početku svoga stvaralaštva u potpunosti proizlazi iz poetike prethodne, ratne generacije (Juraj Mučaj, Paljo Bohuš, Andrej Ferko), dok se Babinka uklapa u pokret angažovanog istohovanja koje je, kasnijim razvijtom ove poezije, bilo prevaziđeno, a o kojem se sada može govoriti tek u kujževno-istorijskim kategorijama. I dok je Babinka, nekoliko godina kasnije, počeo da se određuje prema stvaralaštvu svojih prethodnika (bez čega u narodnoj deceniji jedva da bi postao jedan od vodećih pesnika u ovoj literaturi), Labat je već izgradio jedan specifičan, samosvojan izraz, talko da se već 1954. moglo govoriti (Jan Kmeć) o njegovoj poeziji kao o vrlo osobenoj u odnosu na stvaralaštvo najmladeg predstavnika prethodne generacije — Andreja Ferka. Tih godina je, dakle, prvo došlo do konfrontacije dveju poetičkih i dveju generacija, od kojih je prva morala posle 1956. da odstupi, a istovremeno, krajem pedesetih godina, došlo je do differencijacije dvojice najeminentnijih predstavnika iste generacije. U tom procesu su se Labat i Babinka toliko udaljili jedan od drugog, da su od generacije ostale samo puke želje.

Jednu zbirku Andreja Ferka *Okovana krv* (*Okovana krv, 1954.*) i prvu knjigu Jana Labata *Sunčani sat* (*Slnečné hodiny, 1958.*) razdvajaju samo četiri godine, a ipak izgleda kao da su se između njih umetnule čitave decenije. Tolikoj se toga, tada, u toku nekoliko godina, u ovom pesništvu promenilo, da već sam taj fakt više govoriti o osobnosti ove sredine i ove literature, nego bilo šta drugo. U malim literaturama pesnik izuzetnog talenta toliko uzburka površinu, da se krugovi šire još decenijama. Labatov *Sunčani sat* bila je prelomna knjiga koja je imala ogroman značaj za razvoj jedne struje u ovom pesništvu šezdesetih godina: konsekvenčno je prekinula sa simboličkom poetikom svojih prethodnika, ali, ipak, nije skrenula s razvojne linije slovačkog pesništva u Vojvodini. Posle te knjige mnoge stvari koje se tiču poetike postale su u ovoj književnosti nešto što se samo po sebi razume, a mnogi mlađi slovački pesnici u Vojvodini počeli su da se oslanjaju na njena ishodišta u tolikoj meri, da su se posle izvesnog vremena mogli zapaziti u njih neki epigoni maniri.

Prve knjige mlađih pesnika često su vrlo simpatične, uprkos tome što su, po pravilu, kratkog datha. Dovoljno je zaviriti u prvu knjigu bilo kojeg poznatog pesnika, da bi se shvatilo koliko je te iskrenosti nestalo uime neke uzvišenije i već pomalo ustajale poezije u kasnijim knjigama. Mlađi autori se nikada ne boje, a ni ne stide da, uime svoje mlađalačke razbarušenosti, kažu upravo ono što posle jedne decenije niukom slučaju neće moći proslaviti. Tako je bilo i s Labatom i njegovom prvom knjigom. Ubrzo zatim on je izdao još dve zbirke — *Kada nabujaju reke* (*Ked' reiky razvodnia sa, 1961.*) i *Pobuna oblaka* (*Vzburba oblakov, 1963.*), ali u njima već nije uspeo da s tako fascinantnom oporošću i jednostavnosću odrazi neke karakteristične vojvodanske realije, kao u prvoj knjizi. Pa ipak, neće biti paradoksalno, ako utvrđimo da su ove dve knjige, jake nisu imale toliko mlađalačke spontanosti, bile bolje i

zrelijie. To, izgleda, zavisi od mnogo čega, a najviše od postizanja određene životne ravnoteže, mudrosti i znanja, koji formiraju presmu prema svom vlastitom liku.

Najveća vrednost Labatovog *Sunčanog sata* (i uopšte celog njegovog stvaralaštva, čak do polovine šezdesetih godina) bila je činjenica da je simbol zamjenio pesničkom stilom, a komplikovanu višeslojnju metaforu epskim elementima i aliteracijama. U vreme kada se mlada slovačka poezija u Čehoslovačkoj, zasaćena shematismom ranih pedesetih godina, okrenula oporom senzualizmu (»konkretnizu«) i ponovo je otkrivala metaforu Jan Labat se odrekao metaforičnosti i, pod uticajem nekih metaforičnih slovačkih pesnika (Laco Novomeski, Jan Kostra) i stranih podsticaja (Žak Prever), prihvatio je sasvim određenu vrstu imaginacije koja je, tek sumom svojih objektivnih korelata, prezentovala psihičku sliku lirske junaka. Ljudska psika ulivala se u otvoren prostor u kojem je nalazila pesničke slike za svoju isključivost i usamljenost. Mogla bi se odbraniti i teza da je Labat, upravo zbog ovih stvari, ipak kasnije za razvojem čitave slovačke poezije najmanje dve decenije. Ali, to ne odgovara istini. Ne treba zaboraviti da su neke Labatove pesme iz prve polovine pedesetih godina (kasnije uvrštene u njegovu prvu knjigu) bile, u poređenju sa slovačkom poezijom tога vremena, mnogo modernije i savremenije.

U zbirci *Kada nabujaju reke* smeta razvodenjavanje i kontaminacija imaginacije perifrastičnim umecima i bujanje narativnosti. S druge pak, strane, ovaj proces se kristališe u pravcu povećane epičnosti, što u pesmama u kojima je taj proces dovršen (*Zov horizonta, Dva akvarela*) daje utisak monumentalizacije ljudskosti, upravo biblijskom sveobuhvatnošću ljudske sudbine.

U trećoj knjizi stihova (*Pobuna oblaka*) dolazi do profanizacije životnih situacija, što je, zapravo, u tesnoj vezi s procesom urbanizacije Labatove poezije. I mada se u ovoj zbirci može naći nekoliko dobroih pesama (*Pobuna oblaka, Šetnja klovnova, Stilizovani ples kanibala*), ne možemo se oslobođiti utiska da pesnik još nije uspeo da se saživi sa sredinom koja bitno utiče na njegovo stvaralaštvo. Ni knjigu izabranih pesama *Pobuna oblaka* (*Vzburba oblakov, Bratislava 1965*) ne smatramo vrhuncem njegovog pesništva, jer u njoj poetika iz prve faze njegovog stvaranja nije dovedena do krajnjih konsekvenskih. Međutim to se može tvrditi o njegovoj petoj zbirci *Jesenji predeo* (*Jesenja krajina, 1970*), koja je napisana sredinom šezdesetih godina. Na momente, to je najbolja urbana poezija koju vojvodanski Slovaci uopšte imaju, a s druge strane, naročito u istoimenoj poemi, dolazi do kulminacije saznanja, preko životne mudrosti i trežnjenja, što uminogome znači i ulazak u punu pesničku zrelost.

No, već u poslednjim pesmama ove knjige javlja se čudna pesnička preorientacija. Poetski materijal mu se odjednom u tolikoj meri umnožava da pesmom više ne može da obuhvati stvarnost. Ono što je nekada umeo da kaže s nekoliko stihova, dakle vrlo sažeto, sada ne uspeva da izrazi jednom povećom pesmom. Kao da je poetska osnova biti odjednom postala neizreciva i neobiuhvatna. U knjizi *Svetac s iskopanim očima* (*Svetac s vypichnutými očami, 1971*) to ga obuzima u tolikoj meri da imamo utisak kao da pesniku izmiče realnost, kao da ne može da je savlada. Izgleda da to korespondira s rastom civilizovanosti ove sredine, a i s pesničkim savladavanjem sveta kao totaliteta. Ova knjiga fiksira proces kristalizacije jedne poetike koja ima tendenciju ka kosmopolitizmu. Već je zapaženo da je istočnik Labatove poezije Evropa, u tom smislu što impulse dobija od nekolikih evropskih literatura koje pozajme. Čini nam se da tih impulsi u ovom slučaju i nisu toliko važni. Za pesnika je mnogo značajnije spoznavanje i asimilovanje jezera

civilizacije, suštine onoga što danas nazivamo potrošačkom civilizacijom. U njegovoj šestoj zbirci ima pesama koje su već na pragu ovoga saznanja (*Svetac s iskopanim očima, Zaverenici, Kuća*), ali s gledišta preestetiziranih kritičara, još uvek bi im se moglo prebaciti da se uporno pridržavaju monotonosti lirske ispovesti, ili da im nedostaje jedna centralna osa koja kojoj bi gravitirali i nađudaljeniji delovi pesničke osnove. Jedino što se Labatu može zameriti, u ovom slučaju, je činjenica što nije još više usložnjavao socijalnu problematiku (kao, na primer, u pesmi *Proteza za naše tuge*) i da se nije oslobođio perifrastičnosti pesničkog kazivanja. U njega se uvek osećao manjak refleksije, a tamu gde smo je nalazili bila je data pomoći slike i to su, po pravilu, njegove najbolje pesme. Mislimi u slikama — to je vrhunski cilj svake poezije i Labat ga se u svojim najvećim pesmama nije odričao.

Godine 1976. Labat je izdao svoju sedmu zbirku pesama koju je nazvao *Vaga (Váhy)*. U ovoj knjizi proces sazrevanja poetike iz njegove druge faze stvaralaštva je, doduše, napredovao, ali ne u pravcu čišćenja pesničke ispovesti od balasta impresionistički usmjeravane narativnosti, koja povremeno graniči s diskurzivnošću, nego u pravcu sinteze najkarakterističnijih postupaka iz ova njegova stvaralačka razdoblja. Tek posle ove knjige se video da se Labat kao pesnik ne razvija pravolinijski, nego da se vraća svojim počecima i time, zapravo, zatvara kruž. U ovoj knjizi razlikujemo tri vrste pesničkog viđenja stvarnosti. Neke pesme konsekventno reprodukuju poetiku iz knjige *Svetac s iskopanim očima* (na primer, *Ritual žrtvovanja cvetova*), neke opet kao da su preuzele iz prvog perioda, dok je treća grupa svedočanstva sintentičkog napora ovog pesnika koji kao da mudrosti sazrevanja pozajmljuje mladalačku spontanost svojih ranijih stihova (npr. *Zapisano u krečnjačku stenu* ili *Balada o izgubljenom domu*).

Ako bismo hteli da poeziju Jana Labata sagledamo u odnosu na celu slovačku poeziju, moramo napomenuti da se napaja s izvora slovačke avangardne poezije na prelomu dvadesetih i tridesetih godina, pre pojave slovačke nadrealističke grupe. Kad je reč o njegovom stvaralaštvu s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih godina, polazišta treba tražiti na drugoj strani. U to vreme Labat je svoju poetiku modifikovao prema uzoru nekih anglosaksonskih i francuskih pesnika XIX., a naročito XX. veka (počevši s Voltom Vitmenom, Karлом Sandbergom i Gijonom Alpolinerom, nastavljajući s Robinsom Džesersonom, Anrijem Mišom i Žakom Preverom, a završavajući s bit-poezijom Lorensa Fenlingetija, Aleina Ginsberga i drugih). S nadrealizmom to ima veze samo u neznačnoj meri i zato ne bi opstala teza da je to priklanjanje poeziji Babinkinog tipa. Pre bismo rečeli da je to, na nivou izražajnih sredstava, modificirani tip bit-poezije, koji svoj izraz u ovoj sredini tek traži.

Uvrštavanje Labatove poezije u kontekst jugoslovenskih literatura pričično je delikatno. Naime, uvek nam se činilo da Labat u srpskoj i hrvatskoj lirici nikad nije tražio takve strukture koje bi odgovarale njegovom temperauentu. Ako se, pak, zaustavimo kod onoga što je prevodio sa srpsko-hrvatskog i kako njegova poezija zvuči u prevodimo na srpskohrvatski, konstatovatećemo da je najbliži Dušan Matiću i nekim srpskim vojvodanskim pesnicima (Pavle Popović, Florika Stefan, Jasna Melvinger), samo što njegovo stvaralaštvo, svojim najboljim pesmama, u većoj meri prerasta uski okvir vojvodanskih literatura, nego stvaralaštvo njegovih vršnjaka u srpskoj vojvodanskoj poeziji.

Sa slovačkog prevela Branislava Rom

jan labai / tri pesme

PROMETEJ JOŠ UVEK PRIKOVAN O STENU

Rže oseđan konj, nagnut nad leptirom a stasit
Jahač iskoni, ogrnut zvezdanom kožom,
Zbacuje teret olovnih ptica izlivenih
Kroz grlo inkvizicije. I plantje stajaće zvezde u vijugama
Elektronskih mozgova. Peče svemirska prašina, bombardovana
Gama-zracima u rezorima laboratorija. Zvoni
Trijumf u pršljenovima kamenih svetaca umorenih
Sokratovim otrovom od Atene sve do savremenih metropola.

Razapinje se

Beskonačno u vidicima budućih žreca, prirodno
I jednostavno kao Njutnova jabuka pod drvetom istorije,
Kao Kolumbovo jaje na obalama Indije
Do koje nikad nije
Doplovio.

A dole,
Sto je često nad našim glavama a ponekad
Tapka za nama, niču
U savesti krateri, lete komete iznad Kostnjeice gde
Koncil davi toplotu žeravice da nijeđna
Iskra ne proplamsa u blistavom oku na trgu,
Da ne zazvoni u bisernom
Grlu pesme
Na sunčanoj
Obali.

Konj rže nad leptirom:
Leptir je
Mrtav
I sve je toliko potišteno i skrušeno
pod zvezdama,
Da se i saučeće sapliće u grlu
Zapalenom običnim ovozemaljskim anginama,
Kao da želi reći nešto
Vrlo oporo.

NAPEVI KOJI NIKOGA NE SLAVE (4)

Jednom smo krenuli u daleku zemlju bez imena jer
smo i mi bili bez nogu Naše su oči bile samo divlje
razapete plahite u koje su udarali svi vetrovi zemlje
i vremena

Jednom smo krenuli u obećanu zemlju

Posle taj kontinent nazvaše strogim naučnim imenom
No za nas ta zemlja bila je bezvredna I prestali smo
je gledati svojin dalekovidim očima zaronjenim u
vlastito vreme

ŠETNJA KLOVNOVA

(Muzika i pantomima)

U prostoriji se oseća naftalin
koji prosipaju časni dostojanstvenici,
kad pod okriljem sutona
izlaze iz svojih umišljenih okvira
na zidovima budućih galerija,
čiste iznošene kapute,
pantalone s ispalim kolenima
i s mesečevom svećom u ruci
provalče se kroz ključaonice svesti,
popravlju leptir-mašne,
nameštaju iščašene zglobove
i grnozničavo traže svoja imena
po prašnjavim policama,
u ispražnjenim stolovima,
u crvotočnim lobanjama
po zaboravljenim grobljima.

Dete stoleća
ha-ha-ha pesnicama
razbijaju im naočare
i smeje se kratkoj dalekovidosti
vučje tame.

Starci se sablažnjavaju
i raspaljuju voštana lica.

Gledaoci se od plača smeju.

Izbor iz dvadesetodišnjeg (1956—1976) pesničkog stvaralaštva Florike Štefan, pod naslovom *NA ČASU VELIKOG JEDINSTVA*, ima višestruko značenje. I naslov i odabранe pesme otkrivaju novu, ozbiljnu, malo namrštenu, hrapavu i odlučnu, ali štinski ljudsku i samosvojnu Floriku Štefan. Onu koja je beležila jedinstveno osvajanje i kretanje života, put u život, u svetlost, u stvaranje i sebestvaranje, opisujući svojom životnom putanjom sopstveno samosaznajne i saznanje isveta, na nemilosrdnim briđovima svakodnevne stvarnosti.

Neposredno angažvana reč Florike Štefan držala je u svom unutarnjem vidu najpre ikorene ratarske i pastirske (socijalno determinisane) stvarnosti. U toj surovoj, gruboj svakodnevničici, koja je umela da iscedi svaku nadu, pesnikinja je otkrila najpre svoj angažiman za čutljive majke, sestre i žene zavičaja, a potom za sve ostale ljude svoga porekla i svoga doba. Poreklo — to je startna tačka ove poezije. Ali, istovremeno, Florika Štefan pesnički svedoci onu vrstu bekstava iz sopstvenog zavičaja — surovg, siromašnog, iscedenog, ne baš toplog, koji je nemirno i osjetljivo duši zadavao ranu što se povremeno neuimljeno otvara na svim našim životnim stanicama — zavičaja koji je bio majka mučenica, a češće i mačeha, iz kojeg smo morali da odemmo zauvek, da bismo mu se, kao uspomeni na majku, uvek u vraćali.

»Udaljavam se od loka« — glasi jedan istih iz ove knjige u pesmi *Majčin dom*. (Lokve su selo rođenja, selo počela, polazna tačka bekstva, vizija koja opterećuje, ali i razvedrava u isti mah, daleko iza nas ali i u nama, pa, konačno, i edenski vrt povratka). Te lokve su ambivalenca jednog životnog kruga: svako udaljavanje je, na neki drugi način, približavanje. Traganje za identitetom sve više nas враћa početku. Nema, naravno, ničeg mitskog u ovim traganjima pesnikinje. Naprotiv, ona jesu stvarnost, kao inspiracija, i kao vizija, i kao ostvarenje. Pa, psihološki, i kao sećanje i kao želja. Kažemo stvarnost, insistirajući na toj odrednici ponajviše zbog svesne kritičnosti oštrih bridova Florike Štefan. Ne samo zato što svako bekstvo kreće iz loka (talko se ovo ime jedne stvarnosne tačke shvata i kao simbol, socijalni simbol odbijanja da se živi u prethodnom stanju), nego, pre svega, zato što je poezija Florike Štefan celim licem okrenuta stvarnosti. To je, pre svega, stvarnost neželjenog deteta, stvarnost majke — seljanke koja se tmuci pri radnju, na poslu, u svakodnevici, seljanke kojoj život zaklanja svetlosne obzore. To je, potom, stvarnost otkrića provincijskih kultalka, suprotnosti i jedinstva iz perspektive dačkog doba, egzaltacije alkicijaške i afeješke, otkrivanje grada, njegovih socijalnih opreka i moralnih dilema.

Držeći se stvarnosti, Florika Štefan se aktivistički odnosi prema njoj, moralno dosledna, čvrsta i nepokolebljiva u odbrani elementarnih ljudskih prava, slobode i svetlosti. I zato su njene pesme o poreklu (skitačkom, pastirskom, ratarskom) videne očima žene pačenice, koja je poetski akter ovih stihova, izrečene ne samo tomom sudeonika, već i isuđenja, kritičnosti. Treba jasno reći: ova poezija želi da učestvuje, da razgradije i gradi, da prosudjuje i osuđuje. Njeni samoodređenje je biti prisutan, učestvovati, biti s ljudima jedno, uvek biti »na času velikog jedinstva«. Statika čaršijskog reda, beživotnost malograđanskih, mrtvomorskih, sumračnih prostora, večiti bivak na jednom sidru — uvek su u ovom vio-lentnom, glasnom pesniku kritičkih deklaracija izazivali otpor.

Međutim, nije Florika Štefan didaktična ni pragmatična, tako, njene pesme, u ovom odbiru, uvek imaju određenu deklarativnost, stav, program, pogled na svet, ako hoćete. U njenoj nameri da piše poeziju ni slučajno nije prisutna primisao o čistoj poeziji. Pes-

damjan antonijević / na času velikog jedinstva